

УДК 94:[398.332.12+744/5]:930.25(477) «19»

DOI: 10.31470/2518-7600-2018-6-230-247

MATERIALS OF THE FUND «VOLYNSKIY LOCAL LORE MUSEUM» IN M. T. RILSKY ASFMR IMFE OF NAS OF UKRAINE AS A SOURCE OF STUDY OF THE PYSANKA FROM THE BEGINNING OF 20 CENTURY

МАТЕРІАЛИ ФОНДУ «ВОЛИНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ» В АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИСАНКАРСТВА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Віктор Ткаченко,
кандидат історичних наук,
старший науковий
співробітник, завідувач
науково-дослідним сектором
victor_tkachenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>
ID 5418085
Національний історико-
етнографічний заповідник
«Переяслав»,
вул. Шевченка, 8
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна,
08400

Viktor Tkachenko,
candidate of the historical
sciences, senior scientific
researcher,
head of the research sector,
victor_tkachenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6741-3430> ID 5418085
National historical and
ethnographic reserve
«Pereyaslav»,
Schevchenko Str., 8,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine,
08400

ABSTRACT

The article analyzes the materials of the Volyn Museum of Local Lore Fund of the Scientific Archive of M. T. Rilsky Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology of NAS of Ukraine connected with the activity of the museum in the first quarter of the 20th century from the collection of information about pysanka with the help of correspondents, the formation of the collection and its processing.

The methodological basis is the general scientific principles and methods of research. Among them – problem-chronological, search, analysis and synthesis, generalizations that allowed studying the given issue and to reveal separate documents of the fund related to the collection of pysanka paintings of the Volyn Museum in the early 20th century.

The purpose of our study is the need to define archival funds, where collections of Ukrainian studies documents are kept, in which information about the pysanka, pysanka painting, rites, customs and beliefs related to the Easter symbol, the formation of museum collections and so on can be gathered. The main task is to introduce into the scientific circulation archival sources unknown to the general public and unpublished earlier.

In the materials that came to the Volyn Local Lore Museum in 1909-1914, the places of production were indicated, those who sent or passed the pysanka to the museum, as well as information about them, who they are and where they work or study.

The presented materials represent unique documentary sources in which the activity of the Volyn Local Lore Museum, which worked in Zhytomyr from 1900 to 1932, was testified. They confirm the active work of the institution and its employees I. Shulikov, ethnographer V. Kravchenko on the collection and processing of materials about material and spiritual culture of the local population, which came to the museum's funds. It is worth noting the work of the Volyn Researchers Society.

Not known to the general public, the considered sources indicate the existence of pysanka and their use during Easter custom-ritual traditions, in the beliefs of Ukrainians from the end of the 19th century till the 20's years of the 20th century.

In general, archival documents are represented by an epistolary heritage, illustrative, historical, ethnographic, documentary sources, which makes it possible to discover the theme of pysanka, its existence in the early 20th century on the territory of Volyn, Podillia and other provinces.

Key words: *museum, archive, fund, conservation unit, source, pysanka, Volyn, Society of Volyn Researchers.*

Постановка проблеми. В архівних установах України зберігається велика кількість зібраних матеріалів, які створені в результаті діяльності різних громадсько-політичних, культурно-освітніх та інших установ, організацій, закладів. Вони мають відношення до матеріально-духовної культури, історії українців та інших народів. Це дає можливість на їх основі публікувати статті, монографії на різну тематику, використовувати під час підготовки наукових тем та дисертаційних досліджень. Адже важливою частиною будь-якого дослідження є використання у ньому першоджерел (Ткаченко, 2014).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Писанки кінця ХІХ – початку ХХ ст. з Волинської губернії розглядалися у роботах Л. Гарбузової (Гарбузова, 1998; 2004), І. Несен (Несен, 2010). Низку архівних документів опублікував В. Ткаченко (Ткаченко, 2013; 2014; 2015; 2017). Про Житомирський музей товариства дослідників Волині досліджуваного періоду писала Н. Лапчук (Лапчук, 2005). Тобто, ми маємо незначну кількість публікацій, в яких висвітлюється діяльність Волинського краєзнавчого музею зі збору етнографічних матеріалів та їх опрацювання.

Мета дослідження – визначення архівних фондів, де зберігаються зібрання українознавчих документів, в яких можна почерпнути інформацію про писанку, писанкарство, обряди, звичаї та вірування пов'язані з великоднім символом, формуванням музейних колекцій тощо. Основним завданням є введення до наукового обігу архівних джерел невідомих широким загалом та неопублікованих раніше.

Виклад основного матеріалу. Серед архівних матеріалів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського досить об'ємним за обсягом та інформаційно насиченим є фонд «Волинського краєзнавчого музею» (Ф. 16). У фонді знаходиться ціла низка документів, що мають відношення до роботи Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900-1932). У ньому також зберігаються матеріали та анкетні дані, що надходили до музею з різних повітів Волинської, Київської, Подільської та інших губерній щодо існування в них писанкарства.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні значно зріс інтерес до вивчення місцевої історії та культури. Сприяло цьому і виникнення у цей час різноманітних наукових об'єднань. Одним із таких було «Товариство дослідників Волині» в Житомирі, яке здружило навколо себе небайдужих людей до краєзнавчих досліджень: науковців, краєзнавців-аматорів та ін.

Заклад заснований у 1900 р. «Товариством дослідників Волині» (ТДВ). Метою його діяльності було наукове дослідження Волині та суміжних з нею губерній. У зв'язку з Першою світовою війною, революцією 1917 р. та громадянською війною, можливості фактично досліджувати Волинь значно обмежились і в основному це проводилося завдяки кореспондентській мережі та узагальненням цих матеріалів співробітниками музею.

Співробітниками товариства було розроблено програми з дослідження Волині, зокрема й писанкарства. Існувало декілька видів анкет, що розсилалися інформаторам від імені «Товариства дослідників Волині». У першій було всього сім запитань. Другий варіант анкети мав більше і був усебічним. У вступній частині до Програми зі збирання писанок, що розповсюджувалася Волинським краєзнавчим музеєм зазначається, що найкраще джерело поповнення колекції, це можливість замовити виготовити писанки майстрині-спеціалісту, причому зі всіма тими узорами які вона знає. Відповідно писанкарка могла дати відповіді й на всі запитання програми.

У ній зазначалося, що важливою є будь-яка інформація, що стосується теми, у тому числі й негативна. Її автори вказують на те, що в народі поширеними окрім писанок є крашанки, багатокольорові капанки, писанки малярські, скробанки (дряпанки) та монастирські, їх теж необхідно збирати й описувати відповідно до анкети. Висловлювалося прохання надсилати до музею також писанки або малюнки орнаментів на них. У кінці вказувалося як потрібно їх упакувати при надсиланні до Волинського краєзнавчого музею. Програма була підписана віце-головою Товариства дослідників Волині П. А. Тутковським, головою Етнографічної секції

Н. Н. Белоніним та секретарем П. Н. Абрамовичем (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 42, арк. 23).

Упродовж 1909-1913 рр. ці запитальники були розіслані вчителям народних шкіл, училищ і духовних семінарій, волосним правлінням, священикам та приватним особам. Наприклад, у звіті ТДВ за 1909-1910 рр. зазначалось, що в 1910 р. Товариством розіслано близько 800 запитальників (Гарбузова, 1998).

Як свідчать матеріали рукописних фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, де зберігається очевидно частина розісланих анкет з відповідями, перші відомості про писанки Волинської губернії почали надходити у тому ж таки 1909 р. Дописувачами, за даними анкетами, переважно були учні народних училищ, Духовної семінарії, учителі та небайдужі люди. Інколи відповіді на запитання мали формальний характер, а в деяких подається досить цікава інформація про писанки у тому чи іншому селі, місті тогочасної Волинської губернії (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 42-57.). На сьогодні в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського зберігається 162 анкети з даними про писанкарство за 1909-1913 рр. та одна за 1925 р., із с. Гладковичі. На значній частині з них відсутні роки надсилання їх до Музею. Хоча, ймовірно, І. Шуліков, якому Товариство дослідження Волині доручило узагальнення анкетних даних, як і формування колекції писанок та їх опрацювання, отримуючи їх, для себе, робив позначки дат. Це видно на окремих анкетах, де олівцем надписано рік надходження. Загалом, автобіографічні дані про нього досить скупі. У 1924 р. В. Кравченко згадує, як про людину, що вже померла.

Необхідно зазначити, що В. Кравченком у цей час також було розроблено нову програму зі збирання писанок, роботу за якою він розбивав за напрямками їх дослідження (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 15, од. зб. 111, арк. 37). Уся діяльність була поділена на опрацювання відповідної інформації в семи гуртках, хоча автор передбачав і можливість їх об'єднання в разі необхідності. Варто вказати й на те, що у 20-х рр. ХХ ст. у зв'язку із заснуванням ВУАН, в Україні широко розповсюдженими були етнографічні гуртки при школах,

училищах та інших навчальних закладах, які займались збором матеріалу про духовну та матеріальну культуру населення і надсилали його до Академії наук.

Саме за цією програмою гурток учителів с. Гладковичі у складі Я. Ф. Білошицького, Н. Ф. Нікончук і С. О. Панасенко зібрали відомості про писанкарство цього села та надіслали їх у музей. Керівник його Я. Ф. Білошицький виконав цю роботу на замовлення Волинського краєзнавчого музею у 1925 р. (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 62, арк. 94). Це досить ґрунтовне дослідження про цей вид народного мистецтва в одному із сіл Полісся.

Основна частина датованих анкет-відповідей надійшла в 1911 р. – 33 шт. Найраніше датована одна 1909 р., 1910 р. – 6 шт., 1912 р. – 1 шт., 1913 р. – 21 шт., 1914 р. – 8 шт. і 1925 р. – 1 шт. Таким чином, із наявних 163 шт. – точно датованими є 71 шт. Вони сформовані із матеріалів, що надходили від респондентів упродовж 1909-1920-х рр. до Волинського краєзнавчого музею та на адресу В. Кравченка, який працював у цьому закладі. Серед інформації, яку надсилали дописувачі на адресу наукового закладу, знаходимо відомості про виготовлення писанок та їх використання у звичаєво-обрядовій культурі українців, вірування пов'язані із ними з різних населених пунктів Волині, Поділля тощо (Ткаченко, 2014).

У матеріалах, які надійшли до Волинського краєзнавчого музею в 1909-1914 рр., зазначено місця виготовлення, осіб які надіслали або передали писанки до музею, а також відомості про них, хто і де працює чи навчається. За цими даними в зібранні найбільше було писанок на той час Волинської губернії, а саме з Житомирського повіту, дещо менше з інших: Володимир-Волинського, Новоград-Волинського, Острогського, Овруцького, Луцького, Дубненського, Ізяславського, Рівненського, Старокостянтинівського, Кременецького, Ковельського. Також у музейній колекції були писанки з інших губерній, а саме: Подільської з повітів: Проскурівського, Літинського, Вінницького, Ямпільського, Балтського, Радомишльського; Київської – Таращанського та Васильківського; Бессарабської – Хотинського; Львівської – Камесько-Струмилівського; Рязанської – Скитинського;

Сідлецької – невідомо (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 62, арк. 94).

Чимало матеріалів доповнені ілюстраціями писанок, окремих орнаментальних мотивів з їх назвами та без. А також у них зазначається, що кореспондентом надсилалися інколи й самі писанки. В деяких випадках вони поступали у заклад розбитими. Наприклад, про такий прикрий випадок йдеться в документах, що надійшли з містечка Степани Ровенського повіту (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 44, арк. 10). Таким чином, якщо порівняти її з відомою колекцією Лубенського музею К. Скаржинської, то в ній, як бачимо, також були зразки писанок з різних губерній тодішньої Російської імперії.

У 63 од. цього ж фонду зберігаються матеріали зведених даних про писанки, що надійшли до музею з різних населених пунктів України. Загалом містяться відомості зі ста сіл і міст. Матеріали були підготовлені І. Шуліковим за таким принципом: місце походження, хто малював їх, коли це робили, яких звичаїв, пісень при цьому дотримувались, як їх виготовляють (техніка), які фарби та прилади використовують, які назви мають писанки, що з ними роблять, чи виготовляли для себе, чи на продаж. Не оминув упорядник питання існування та побутування переказів, казок, пісень, приказок пов'язаних з великоднім звичаєм фарбування та використання писанок. Ця схема є досить схожою на запитальники, які були розроблені з цієї теми музейними працівниками й на які надходили відповіді від респондентів (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 63, арк. 11).

У рукописних фондах ІМФЕ зберігається також частина інвентарних карток на експонати Волинського музею. Серед них знаходимо на писанки та мальованки, що збиралися на Волині, а також опис «великоднього голуба», який виготовляли з писанки, тіста та паперу. В інвентарних картках зазначено де придбано писанки, у кого, яка їх вартість, подано назви орнаментів та хто придбав чи передав музею. Представлені в од. зб. матеріали датуються 1924-1929 рр. Зокрема, зберігаються картки з відомостями про писанки із сіл: Гладковичі (арк. 190), Дубинці (арк. 202), Борисів (арк. 286),

Пещаниці (арк. 293), Журби (арк. 294), Підрудде (арк. 295), Жервв (арк. 386), Синьгури (арк. 394), Бехи (арк. 404-405), Шваби, Велика Браталова, Березівка, Северинівка та ін. (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од зб. 11, арк. 190).

Загалом, за архівними документами відомо, що на 1923 рік музей мав для створення етнографічної експозиції 1461 предмет. З них, найбільша збірка – це писанки (до 1200 шт.) (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 43, од. зб. 360, арк. 40). Саме тому особливий інтерес становить собою опис колекції писанок, що були передані П. Абрамовичем, викладачем інституту до Житомирського музею. До етнографічного відділу закладу ним віддано 2 колекції писанок, одна з яких у кількості 147 штук у 1914 р. (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 64, арк. 2; Лапчук, 2005). Загалом збирачем було передано 291 писанку із 45 населених пунктів Житомирського, Новоград-Волинського, Ізяславського, Старокостянтинівського, Луцького Овруцького, Кременецького, Дубенського, Рівненського, Володимирського та Проскурівського повітів. Цю збірку прийняв І. Шуліков. Окрім писанок також були передані інструменти для писання («кісточки»), анкети з відповідями про виготовлення писанок у тих чи інших селах і містечках, а також зазначено хто привіз чи передав ці матеріали. Варто зазначити, що в колекції були писанки й з жіночих монастирів (Городецького та Любарського), які були прикрашені бісером (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 64, арк. 2).

Зібравши та впорядкувавши надіслані матеріали, І. Шуліков, на їх основі очевидно готував майбутню публікацію про колекцію писанок Волинського музею, про що є свідчення в інших документах. Дослідження малюнків од. зб. 65 фонду Волинського музею вказують на те, що це в основному заготовлення для ілюстративного ряду щодо класифікації писанок та поділу писанкового орнаменту на її поверхні. Зберігаються у цій одиниці й певні замальовки писанок, з чого можна припустити, що І. Шуліковим велася підготовка до малювання їх каталогу. В основному це трафаретна форма яйця на папері, в якій мала бути замальовка писанки. Є тут також декілька таблиць із поясненнями які кольори використовуються при цьому, бо саме зображення здійснено простим олівцем

(ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 65, арк. 6). Ще вісім аркушів з альбому, підготовлених для малювання писанок знаходяться в іншій одиниці збереження. На кожному з них 8 відбитків писанок, про те самі малюнки відсутні. Окрім того, в од. зб. знаходяться матеріали з різних видань про писанкарство: «Малоросійские писанки», а також сторінки із журналу «Нива» за 1912 р. на яких подано текстовий матеріал та зображено 20 малюнків писанок в чорно-білих кольорах (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 66, арк. 10). Обидві статті не мають завершення.

Досить складною є запропонована І. Шуліковим систематизація волинських писанок: на відділи, підвідділи й т. д., яка знаходиться в цій одиниці. Великий інтерес викликає арк. 25, на якому в кольорі зображено 4 писанки. Вони мають два червоних тла, а два чорних. Одна з них виконана тільки двома кольорами: червоним і білим, де білий – це очевидно колір шкарлупи яйця й одночасно це лінії орнаменту. Орнаментальний мотив зображений на них, можливо, «зірка», «вітрячки», «клинці», «повна рожа», «ружа», «хрест». Інші три писанки мають окрім білого також жовте, червоне, чорне розкольорування. Не оминув він у своїй роботі над збіркою і питання композиційного поділу поверхні писанок. Про це свідчать матеріали аркушів 26-31, на яких автор чітко вказує найважливіші особливості поділу, які й надалі використовували дослідники писанкової орнаментики (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 66, арк. 10).

Зібрані відомості дали можливість І. Шулікову підготувати відповідну роботу. Свого часу вона не була опублікована, однак даний рукопис є цінним археографічним джерелом інформації, який відповідно до актуальності нашого дослідження було введено до наукового обігу у 2017 р. (Ткаченко, 2017: 96-111]. Він складається із 16 розділів, у яких розглядаються походження великодніх писанок, великодні яйця на Волині, їх види, писанковий орнамент, техніки виготовлення народних писанок і мальованок. Зібрані матеріали також дали можливість йому зробити висновок, що мотиви орнаментів запозичені з навколишньої природи та побуту.

За способом виконання великодніх писанок на Волині І. Шуліков виділив чотири групи: народні, художні або малярські, монастирські та фабричні. До речі, це перший дослідник, який згадував фабричні писанки, не аналізуючи їх. Не брались до уваги вони й пізніше, хоча теж є народними (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 24, арк. 25).

У фонді Волинського краєзнавчого музею знаходиться робота В. Кравченка «Короткий історичний огляд про походження крашанки та писанки на паску» (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 27, арк. 9). Підготовлена ним дещо пізніше розвідка, від праці І. Шулікова, також залишалася маловідомою. Інформацію про волинські писанки, як зазначає В. Кравченко, було зібрано анкетним шляхом у 1911-1915 рр., що дало йому можливість підготувати цю роботу. Можна припустити, що етнографом були використані зібрані його попередником анкети та інформаційні повідомлення, що надходили до Волинського краєзнавчого музею у цей період. Тому автором дисертаційного дослідження, з метою введення до наукового обігу архівних матеріалів та ознайомлення із ними широкого кола дослідників писанкарства, у 2013 р. було її опубліковано (Ткаченко, 2013: 133-138).

У роботі працівника тодішнього Волинського науково-дослідного центрального музею В. Кравченка, яка написана у 1924 р., звернуто увагу на те, що на той час великодні яйця були курячі, з цукру, шоколадні, дерев'яні, металеві, кам'яні, скляні, порцелянові. На жаль, у розвідці автор не звернув увагу на фабричні писанки, мотивуючи це тим, що воно (виготовлення фабричних писанок. – *Т. В.*) «...власне нас (дослідників – *Т. В.*) не стосується – ми мусимо дотримуватися за суто народним виробництвом крашанок та писанок» (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 27, арк. 9). На нашу думку, це є помилковим, адже таким чином ми втратили великий пласт української культури. В основному на фабриках працювали народні майстри й оформлення більшості фабричних писанок відбувалось на основі народних мотивів. У своїй роботі автор звернувся і до літератури про писанки, вказуючи при цьому, що вона досить обмежена. Відзначивши роботи М. Сумцова та С. Кулжинського. В. Кравченко також висвітлив відповідні

звичаї, вірування, легенди, пов'язані з писанками та крашанками, що побутували на Волині та в інших народів. Говорячи про зв'язок червоного яйця-крашанки з християнством, науковець правильно зазначив, що церква вдало використала це вірування для своєї ідеології. На підтвердження цього подаються легенди про те, чому на Великдень фарбують яйця (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16, од. зб. 27, арк. 9).

Висновки. Таким чином, розглянуті матеріали становлять собою унікальні документальні джерела, в яких засвідчена діяльність Волинського краєзнавчого музею, що працював у Житомирі з 1900 по 1932 рік. Вони підтверджують активну діяльність закладу та його співробітника, етнографа В. Кравченка зі збору та опрацювання матеріалів з матеріальної та духовної культури місцевого населення, що надходили у фонди музею. Окремо варто відзначити проведену роботу Товариства дослідників Волині.

Загалом, архівні документи представлені епістолярною спадщиною, ілюстративними, історичними, етнографічними, документальними джерелами, що дає можливість розкрити тему писанкарства, його побутування на початку ХХ ст. на теренах Волинської, Подільської та ін. губерній.

Незважаючи на те, що матеріали етнографічної колекції, зокрема писанок, не були видані, документи фондів підтверджують сталість і тяглість народних традицій у галузі писанкарства. Безумовно, що в разі їх видання вони б були на рівні із відомим альбомом писанок С. Кулжинського, що підготовлений на матеріалах Лубенського музею К. Скаржинської.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів (далі – АНФРФ) ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 15. Од зб. 111. Арк. 37.
2. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од зб. 11. Арк. 190.
3. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од зб. 24. Арк. 25.

4. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 27. Арк. 9.
5. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 42-57.
6. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 42. Арк. 23.
7. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 44. Арк. 10.
8. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 45. Арк. 26.
9. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 57. Арк. 9.
10. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 62. Арк. 94.
11. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 63. Арк. 11.
12. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 64. Арк. 2.
13. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 65. Арк. 6.
14. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 66. Арк. 10.
15. АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 43. Од. зб. 360. Арк. 40.
16. Гарбузова Л. Писанки Волинської губернії (к. ХІХ – поч. ХХ ст.) в зібранні Житомирського краєзнавчого музею // Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем: [Ред. Колегія: В. Білобровець]. 1998. № 3. Житомир. С. 91-96.
17. Гарбузова Л. Писанки Волинської губернії (к. ХІХ – поч. ХХ ст.) // Музеї України. 2004. № 6. С. 6.
18. Лапчук Н., Піскова Е. Музей товариства дослідників Волині (Волинський центральний музей у Житомирі) // Музеї України ХІХ – поч. ХХ ст. Київ: Асоціація етнологів, 2005. С. 243-255.
19. Несен І. Колекція писанок із Коростенщини Національного музею народної архітектури та побуту України: етапи формування та вивчення // Музейні колекції: історія,

дослідження, атрибуція: зб. наук. праць за ред. д-ра мист-ва М. Селівачова. Київ: ХІК, 2010. С. 87-93.

20. Ткаченко В. Рукописна спадщина Василя Кравченка про походження крашанки та писанки // Народна творчість та етнологія. 2013. № 2. С. 133-138.

21. Ткаченко В. Писанкарство та писанки села Гладковичі на Овруччині в першій чверті ХХ століття (за архівними матеріалами) // Народна творчість та етнологія. 2014. № 5. С. 35-42.

22. Ткаченко В. Релігійний символ Великодня – писанка в архівних джерелах початку ХХ століття з Овруччини // Наукові записки з української історії: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 36. С. 47-53.

23. Ткаченко В. Писанки Волинської губернії початку ХХ століття за архівними матеріалами // Наукові записки з української історії: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 37. С. 67-73.

24. Ткаченко В. Рукописна спадщина І. Шулікова як джерело дослідження писанкарства кінця ХІХ – початку ХХ століття // Народна творчість та етнологія. 2017. № 2. С. 96-111

REFERENCES

1. *Arkhyvni naukovi fondy rukopysiv ta fonozapysiv (dali – ANFRF) IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [Archival scientific foundations of manuscripts and phonograms (hereinafter – ANFRF) IMFE them. M. T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 15. 111. 37.

2. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M. T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 11. 190.

3. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 24. 25.

4. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 27. 9.

5. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M. T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 42-57.

6. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 42. 23.

7. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 44. 10.

8. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16.45. 26.

9. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 57. 9.

10. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 62. 94.

11. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 63. 11.

12. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 64. 2.

13. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 65. 6.

14. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 16. 66. 10.

15. *ANFRF IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy* [ANFRF IMFE them. M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. 43. 360. 10.

16. Harbuzova, L. (1998). *Pysanky Volyns'koi hubernii kinstsja XIX – pochatku XX st. v zibranni Zhytomyrs'koho krayeznavchoho muzeju* [Pysanka of the Volyn Province (beginning of the nineteenth and early twentieth centuries) in the collection of the Zhytomyr Museum of Local Lore] *Volyn'–Zhytomyrshchyna. Istoryko-filologichnuj zbirnyk z regional'nykh problem* [Volyn-Zhytomyr Region: historical and philological collection on regional problems: [Ed. College: V. Belobrovets], Zhytomyr. (Vols. 3). 91 [in Ukrainian].

17. Harbuzova, L. (2004). *Pysanky Volynskoyi huberniyi (k. XIX – poch. XX st.)* [Pysanka of the Volyn province (beginning of the nineteenth and early twentieth centuries)] *Muzeyi Ukrayiny* [Museums of Ukraine], 6, 6 [in Ukrainian].

18. Lapchuk, N., Piskova, E. (2005). *Muzei tovarystva doslidnykiv Volyni (Volynskiyi tsentralnyi muzei u Zhytomyri)* [Museum of the Society of Volyn Researchers (Volyn Central Museum in Zhytomyr)] *Muzei Ukrainy XIX – poch. XX st.* [Museums of Ukraine XIX – early XX century], Kiev: Association of Ethnologists. 243-255 [in Ukrainian].

19. Nesen, I. (2010). *Kolektsiia pysanok iz Korostenshchyny Natsionalnoho muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Ukrainy: etapy formuvannia ta vyvchennia* [Collection of Easter eggs from Korostenshyna of the National Museum of Folk Architecture and Life of Ukraine: stages of formation and study] *Muzeini kolektsii: istoriia, doslidzhennia, atrybutatsiia: zb. nauk. prats za red. d-ra myst-va M. Selivachova* [Museum collections: history, research, attribution: Collection of sciences works after ed. Dr. Mistwai M. Selivachova], Kiev: KhIK. 87-93 [in Ukrainian].

20. Tkachenko, V. (2013). *Rukopysna spadshyna Vasylya Kravchenka pro pokhodzhennya krashanky ta pysanky* [Handwritten legacy of Vasyl Kravchenko on the origin of Easter eggs and painted eggs] *Narodna tvorchist' ta etnologiya* [Folk art and ethnology]. 2. 133-138 [in Ukrainian].

21. Tkachenko, V. (2014). *Pysankarstvo ta pysanky sela Gladkovychi na Ovruchchyni v pershiy chverti XX stolittya (za arkhivnymi materialamy)* [Easter eggs painting and Easter eggs from the village of Gladkovichi in Ovruchchyna in the first quarter of the twentieth century (after archival materials)] *Narodna tvorchist' ta etnologiya*, [Folk art and ethnology]. 5. 35-42 [in Ukrainian].

22. Tkachenko, V. (2015). *Relihiinyi symbol Velykodnya – pysanka v arkhivnykh dzhherelakh pochatku XX stolittya z Ovruchchyny* [Religious symbol of Easter – Easter egg in archival sources of the early twentieth century from Ovruchchyna] *Naukovi zapysky z ukrayinskoï istorii: zb. nauk. statei* [Scientific Notes on Ukrainian History: Collection of scientific articles], Pereyaslav-Khmelnysky, (Vols. 36). 47-53 [in Ukrainian].

23. Tkachenko, V. (2015). *Pysanky Volynskoi hubernii pochatku XX stolittia za arkhivnymy materialamy* [Easter eggs Volyn province from the early twentieth century after archival materials] *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zb. nauk. statei* [Scientific Notes on Ukrainian History: Collection scientific articles], Pereyaslav-Khmelnysky, (Vols. 37). 67-73 [in Ukrainian].

24. Tkachenko, V. (2017). *Rukopysna spadshchyna I. Shulikova yak dzherelo doslidzhennia pysankarstva kintsia XIX – pochatku XX stolittia* [Manuscript inheritance of I. Shulikov as a source of Easter eggs study of the end of XIX – beginning of the XX century] *Narodna tvorchist ta etnologiiia*, [Folk art and ethnology]. 2. 96-111 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто, проаналізовано матеріали фонду «Волинський краєзнавчий музей» наукового архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України пов'язані з діяльністю музею у першій чверті ХХ ст. зі збору інформації про писанки за допомогою кореспондентів, формуванням колекції та її опрацюванням.

Методологічну основу становлять загальнонаукові принципи і методи дослідження. Серед них – проблемно-хронологічний, пошуку, аналізу та синтезу, узагальнення які дозволили дослідити дане питання та виявити окремі документи фонду, пов'язані зі збором колекції писанок Волинського музею на початку ХХ ст.

Мета нашого дослідження – визначення архівних фондів, де зберігаються зібрання українознавчих документів, в яких можна почерпнути інформацію про писанку, писанкарство, обряди, звичаї та вірування пов'язані з великоднім символом, формуванням музейних колекцій тощо. Основним завданням є введення до наукового обігу архівних джерел невідомих широкому загалу та неопублікованих раніше.

У матеріалах, які надійшли до Волинського краєзнавчого музею в 1909-1914 рр., зазначено місця виготовлення, осіб які надіслали або передали писанки до музею, а також відомості про них, хто і де працює чи навчається.

Розглянуті матеріали представляють собою унікальні документальні джерела в яких засвідчена діяльність Волинського краєзнавчого музею, що працював у Житомирі з 1900 по 1932 рік. Вони підтверджують активну діяльність закладу та його співробітників І. Шулікова, етнографа В. Кравченка зі збору та опрацювання матеріалів з матеріальної та духовної культури місцевого населення, що надходили у фонди музею. Okремо варто відзначити проведену роботу Товариства дослідників Волині.

Не відомі широкому загалу, розглянуті джерела засвідчують існування писанок та їх використання під час великодніх звичаєво-обрядових традицій, у віруваннях українців у кінці ХІХ – 20-х рр. ХХ ст.

Загалом, архівні документи представлені епістолярною спадщиною, ілюстративними, історичними, етнографічними, документальними джерелами, що дає можливість розкрити тему писанкарства, його побутування на початку ХХ ст. на теренах Волинської, Подільської та ін. губерній.

Ключові слова: музей, архів, фонд, одиниця збереження, джерело, писанка, Волинь, Товариство дослідників Волині.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены, проанализированы материалы фонда «Волинский краеведческий музей» научного архива Института искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М. Т. Рильского НАН Украины связаны с деятельностью музея в первой четверти ХХ в. по сбору информации о писанках с помощью корреспондентов, формированием коллекции и ее обработкой.

Методологическую основу составляют общенаучные принципы и методы исследования. Среди них – проблемно-хронологический, поиска, анализа и синтеза, обобщения которые позволили исследовать данный вопрос и отдельные документы фонда связанные с формированием коллекции писанок Волинского музея в начале ХХ ст.

Цель нашего исследования – выявление архивных фондов, где хранятся собрания украиноведческих документов, в которых можно почерпнуть информацию о писанке, писанкарстве, обрядах, обычаях и верованиях связанных с

пасхальным символом, формированием музейных коллекций и тому подобное. Основной задачей является введение в научный оборот архивных источников неизвестных широкой общественности и неопубликованных ранее.

В материалах, поступивших в Волынский краеведческий музей в 1909-1914 гг, указываются места изготовления, лица приславшие или передавшие писанки в музей, а также сведения о них, кто и где работает или учится.

Рассмотрены материалы представляют собой уникальные документальные источники в которых засвидетельствована деятельность Волынского краеведческого музея, который работал в Житомире с 1900 по 1932 год. Они подтверждают активную деятельность учреждения и его сотрудников И. Шуликова, этнографа В. Кравченко по сбору и обработке материалов с материальной и духовной культуры местного населения, поступающих в фонды музея. Отдельно стоит отметить проведенную работу Общества исследователей Волыни.

Не известны широкой общественности, рассмотрены источники свидетельствуют о существовании писанок и их использовании во время пасхальных обычаев и обрядовых традиций, в верованиях украинцев в конце XIX – 20-х гг. XX в.

В общем, архивные документы представлены эпистолярным наследием, иллюстративными, историческими, этнографическими, документальными источниками дают возможность раскрыть тему писанкарства, их бытования в начале XX в. на территории Волынской, Подольской и др. губерний.

Ключевые слова: музей, архив, фонд, единица хранения, писанка, Волынь, Общество исследователей Волыни.

Надійшла до редакції: 15.10.2018 р.

Прийнята до друку: 19.11.2018 р.